

Ks. Grzegorz Ciuła

Uwarunkowania czynu ludzkiego

Studium teologicznomoralne
na podstawie polskiej posoborowej
literatury teologicznej
i pozateologicznej

Katowice 2014

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 79

Redaktor serii:
Ks. BOGDAN BIELA

SPIS TREŚCI

<i>Andrzej Derdziuk OFMCap</i> Wprowadzenie	7
Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
Rozdział I TEOLOGIA MORALNA W SŁUŻBIE ROZUMIENIA OSOBY	19
1. Posoborowa reorientacja teologii moralnej	19
2. Teologia moralna wobec wyzwań współczesności	37
3. Spór o człowieka	53
Rozdział II WOKÓŁ KONCEPCJI CZYNU	83
1. Definicje czynu	83
2. Elementy czynu ludzkiego	107
3. Źródła moralności czynu	165
Rozdział III PRZESZKODY AKTUALNE	219
1. Ignorancja	220
2. Przymus i strach	237
3. Emocje	251
Rozdział IV PRZESZKODY HABITUALNE	270
1. Wrodzone skłonności	270
2. Nałogi	294
3. Choroby psychiczne	336
Zakończenie	380
Bibliografia	400
Summary	432

TABLE OF CONTENTS

<i>Andrzej Derdziuk OFM Cap</i>	
Preface	7
List of abbreviations	11
Introduction	13
Chapter I	
MORAL THEOLOGY IN THE SERVICE OF UNDERSTANDING A PERSON	19
1. Post-Council Reorientation of Moral Theology	19
2. Moral Theology In Face of Modern Challenges	37
3. Debate On Man.....	53
Chapter II	
CONCEPT OF AN ACT.....	83
1. Definitions of an Act.....	83
2. Elements of A Human Act	107
3. Sources of Morality of an Act	165
Chapter III	
ACTUAL HINDRANCES	219
1. Ignorance	220
2. Compulsion and Fear.....	237
3. Emotions	251
Chapter IV	
HABITUAL HINDRANCES.....	270
1. Innate Inclinations	270
2. Addictions.....	294
3. Mental Illnesses	336
Conclusion	380
Bibliography	400
Summary	432

WSTĘP

Czasy, w których przychodzi dziś żyć człowiekowi, to czasy wielu paradoksów i sprzeczności. Towarzyszy im niezwykle postęp w poznaniu człowieka, rządzących nim uwarunkowań i uwikłań, a z drugiej strony wszechobecne wołanie o zrozumienie, pomoc czy odkrycie wielu tajemnic i niewiadomych. To – paradoksalnie – czas wielu działań na rzecz wolności człowieka, a z drugiej strony działań tę wolność ograniczających.

Wszechobecna i niezależna od statusów ekonomicznych jest pogoń za zdobyczami techniki, karierą, prestiżem, którym zawsze towarzyszy smutek i niespełnienie. Podobnych sytuacji można by wymieniać wiele. Wszystkie jednak skupiają jak w soczewce nurtujące od zawsze przecież pytania o człowieka i to, kim on jest, a dalej pytania o jego czyn. Kwestia czynu jest przy tym konstytutywna, bo przezeń osoba nie tylko się staje, ale i przez czyn poznaje siebie samą. Dlatego właśnie na takim tle ma być ukazane zagadnienie uwarunkowań czynu ludzkiego. Nie ma wątpliwości co do tego, że te uwarunkowania istnieją, należy jednak umieścić je w odpowiedniej perspektywie i we właściwym kontekście.

Na wspomniane pytania chce odpowiedzieć odnowiona po Soborze Watykańskim II teologia moralna. Przeorientowana teologia moralna uwzględnia całe instrumentarium odnowy związane z wyznaczonymi rysami, takimi jak chrystocentryczny, trynitarny, eklezjalny, sakramentalny, eschatologiczny czy historiozbowczy, odpowiadając jednocześnie na postulat ubiblijnienia, a rozważając współczesny kontekst, w którym przychodzi dziś człowiekowi żyć i działać, przyczynia się do skonstruowania antropologii teologicznej. Teologia stara się więc w ten sposób odpowiedzieć na konkretne dylematy moralne, próbując równocześnie odczytywać zmieniające się realia w świetle prawdy objawionej. Chodzi bowiem o to, by teologia moralna nie tylko była zwartym i spójnym systemem, ale przede wszystkim drogą do Jezusa, drogą do nowego życia w Chrystusie, naśladowaniem Jezusa i odkrywaniem własnego powołania.

Teologia moralna, co przyjdzie zobaczyć, jest przy tym otwarta na wyzwania czasu i osiągnięcia nauk o człowieku, a przy tym jest nauką stale poszukującą odpowiedniego klucza, by tego człowieka pojąć i zrozumieć, by go upodmiotowić, unikając przy tym redukcjonizmu czy determinizmu, bądź to socjologicznego, biologicznego, psychologicznego, genetycznego, ekonomicznego czy innego. Okazuje się przy tym, że na pytanie, czy dziś, wiedząc tak wiele o człowieku, posiadając nawet poniekąd genetyczną mapę człowieka, wiadomo o nim więcej, należy jednoznacznie odpowiedzieć, że nie, bo wraz z poznawaniem ludzkich tajemnic odkrywa się tych niewiadomych coraz więcej.

Prawdą jest, że czyn ludzki należy do najbardziej fundamentalnych pojęć z zakresu etyki i teologii moralnej i nie ma podręcznika, który nie zawierałby podstawowych informacji na jego temat. Podobnie, w większości z nich, choć na różne

sposoby ujmowane i systematyzowane, znaleźć można podstawowe informacje na temat przeszkód czynu ludzkiego i jego moralnej specyfikacji. Mało jest jednak pośród nich takich opracowań, które mierzyłyby się bardziej z dokonaniem nauk o człowieku i dogłębniej starały się ukazać wpływ różnego rodzaju uwarunkowań na działanie ludzkie i powracające wciąż pytanie o wolność i odpowiedzialność za to działanie. I tak, w żadnej z analizowanych pozycji nie można znaleźć rozważań na temat opętania czy zniewolenia jako przeszkód czynu ludzkiego. Także pozostałe wymieniane zwykle przeszkody, takie jak ignorancja czy przymus, zdają się nie uwzględniać zjawisk, z którymi musi się mierzyć współczesny człowiek. Trudno, na przykład, przy opisie nałogów znaleźć analizę tzw. nowych uzależnień, związanych zwykle z określonymi czynnościami. Podobnie przy analizie wrodzonych skłonności trudno byłoby doszukać się echa głośniejszych współcześnie dyskusji związanych z rzekomo odkrytym genem agresji czy przyczyną homoseksualizmu, nie mówiąc już o nurcie związanym z pojęciem *gender*.

Dlatego właśnie warto pokusić się, z jednej strony, o ukazanie wartości tradycyjnych rozstrzygnięć i wyznaczanie konkretnych zasad moralnych, a z drugiej, o przedstawienie bardziej dynamicznego, współczesnego ujęcia czynu ludzkiego, wpisanego zarówno w osiągnięcia nauk szczegółowych, jak i nowych rysów teologii moralnej w jej posoborowej reorientacji. Nie brak na tej drodze różnych pułapek, ważne jest więc wskazanie właściwej miary dla tak wielu poszukiwań teologicznomoralnych. Wpisuje się to w nurt różnorodnych dyskusji, wielkiego współczesnego sporu o człowieka, a przy okazji sporu o czyn ludzki.

Kontekstem jest tutaj całe dziedzictwo samej teologii moralnej z jej dorobkiem. Inny kontekst stanowią wyzwania współczesności w postaci wielu nurtów i ideologii, spośród których wymienić należy z pewnością postmodernizm, relatywizm czy permissywizm moralny. Wyzwania te stanowią pewne niebezpieczeństwo, ale z drugiej strony dają też szansę na rozwój i wypracowanie konkretnych rozwiązań, będących odpowiedzią na obecne znaki czasu.

To, przed czym teologia moralna staje, to wskazanie drogi pomiędzy przedmiotowym a podmiotowym ujęciem czynu, dążenie do rozstrzygnięcia dyskusji pomiędzy heteronomią a autonomią, a przede wszystkim poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jak wyzwolić człowieka z heteronomii, by nie zostawić go miotanego przez wyniesioną na piedestał współczesności autonomię. Nie można równocześnie zapomnieć o niebezpieczeństwie, którego nie można zlekceważyć – jeśli wskaże się na proponowaną teonomię, to jak sprawić, by nie była ona dla człowieka kolejną heteronomią. Podobne poszukiwania dotyczą determinizmu, a więc takiego ukazania różnorodnych uwarunkowań i determinantów działania, by przy tym nie odebrać człowiekowi właściwej mu wolności. Celem pracy jest więc, między innymi, odpowiedź na te problemy.

Temat pracy brzmi: *Uwarunkowania czynu ludzkiego. Studium teologicznomoralne na podstawie polskiej posoborowej literatury teologicznej i pozateologicznej*. Przedmiotem materialnym jest więc sam czyn ludzki i determinujące go

uwarunkowania. Przedmiotem formalnym jest z kolei ukazanie, jak te uwarunkowania i przeszkody wpływają na kwalifikację moralną czynu, na samo to, czy będzie można go nazywać czynem człowieka, czy czynem ludzkim, w jaki sposób będą one wpływały na odpowiedzialność, zmniejszając ją, albo nawet znosząc. Przedmiotem formalnym niniejszej pracy jest też poniekąd kształt teologii moralnej, która chciałaby coraz lepiej, adekwatniej i pełniej mówić o człowieku.

Pytania, jakie można postawić na początku, i z którymi autor chciałby się zmierzyć, to najpierw – na ile można opisać skomplikowaną sytuację człowieka w zakresie różnych uwarunkowań jego czynu, a także podać kryteria, które byłyby zawsze rozstrzygające. Kolejnym ważnym pytaniem jest problem tego, kto miałby podejmować owo rozstrzygnięcie. O ile bowiem nauki takie jak psychologia czy prawo posiadają swoją konkluzywność, to gdyby tym samym tropem miała pójść teologia, wróciłaby do kazuistyki, od której chciała się przecież uwolnić, wytyczając nową drogę od czynu do osoby działającej.

W odpowiedzi na te i inne pytania autor korzystał z dostępnej literatury teologicznej i pozateologicznej. Dla pracy teologicznomoralnej źródłami muszą pozostać dokumenty Kościoła. Tak też jest w przypadku tej pracy, odwołującej się zarówno do nauczania soborowego, jak i nauczania papieskiego Jana Pawła II. Kluczowym dokumentem jest oczywiście encyklika *Veritatis splendor*, skoro wedle podtytułu traktuje ona o niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła. Odwołania do tej encykliki albo inspiracje z niej płynące stanowią podstawowe odniesienie dla wielu prezentowanych zagadnień i rozstrzygnięć. Także i inne dokumenty Jana Pawła II okazują się cenne jako te, które wyznaczyły kierunek dla odnowy teologii moralnej. Do tych dokumentów nawiązuje zresztą większość powstających opracowań. Pośród autorów, których warto już tutaj wymienić, a których wkład w analizę omawianych zagadnień jest szczególnie ważny, nie może zabraknąć: J. Nagórnego, J. Wróbla, A. Derdziuka, F. Greniuka, I. Mroczkowskiego, P. Morcińca, A. Marcola, T. Ślipki, T. Stycznia czy A. Szostka. Nie sposób nie korzystać przy tym także z podstawowych podręczników teologii moralnej i etyki.

Jak to już wcześniej zostało wspomniane, nie brak w literaturze opracowań, które opisywałyby czyn ludzki, tymczasem brakuje tych, które w tym opisie szerzej sięgałyby do zdobyczy nauk pozateologicznych. Stąd w niniejszej dysertacji wiele miejsca poświęcone zostanie właśnie odniesieniom do danych uzyskanych z psychologii, psychiatrii, medycyny czy chociażby prawa karnego. W ten sposób, w trakcie pisania pracy, zebrano liczną bibliografię polskojęzyczną, traktującą o czynie ludzkim, a jeszcze bardziej o jego uwarunkowaniach i innych zagadnieniach z nim związanych, albo takich, w które wpisuje się dyskusja o czynie ludzkim. Cała zgromadzona literatura to zarówno zwarte pozycje książkowe, jak i artykuły zamieszczone w dziełach zbiorowych czy czasopismach.

W pracy zastosowana zostanie metoda analizy i syntezy. Prezentowane i podejmowane uwarunkowania wymagają bowiem szczegółowej analizy pod kątem

ich znaczenia dla czynu ludzkiego. Podobnie odnosi się to do analizy materiału dotyczącego czynu ludzkiego, sporu o człowieka i kontekstu kulturowego, teologicznego i ideologicznego współczesnych dyskusji. Dopiero takie podejście pozwala na wyodrębnienie poszczególnych zjawisk i zagadnień.

Metodologia pracy, jak już wspomniano, nie zatrzymuje się na analizie, ale w sposób oczywisty zmierza do syntezy, której celem jest próba adekwatnej odpowiedzi na postawione w rozprawie pytania i problemy. Ważnym bowiem jest, by praca ta nie była li i jedynie kazuistycznym rozważaniem różnych sytuacji, ale wniosła swój rzeczowy wkład w głębsze rozumienie człowieka.

Zastosowana metodologia skłania do następującego układu treści: w pierwszej kolejności zostanie przedstawiona teologia moralna przysługująca się zrozumieniu osoby, kolejna część pracy skoncentruje się wokół samego czynu, w trzeciej kolejności zaprezentowane zostaną przeszkody aktualne, a na końcu przeszkody habitualne czynu ludzkiego. Wymienione powyżej zagadnienia stanowić będą treść czterech kolejnych rozdziałów.

Pierwszy rozdział nosi tytuł: *Teologia moralna w służbie rozumienia osoby*. Pierwsza część zawartych tam rozważań dotyczyć będzie przemian zachodzących wewnątrz teologii moralnej, przyjmującej na przestrzeni dziejów różne skrajne formy, jak chociażby laksyzm czy legalizm. Tym ważniejsze okazuje się więc ukazanie przełomowego znaczenia, zgodnie z tytułem pierwszego paragrafu tego rozdziału, posoborowej reorientacji teologii moralnej. Chodzi tutaj o ukazanie rysów odnowionej teologii moralnej, ukazanie związku moralności z wiarą i poszukiwanie właściwej miary dla relacji teologii moralnej i etyki. Towarzyszy temu poszukiwanie idei zwierającej naukę moralną w spójny system.

Kolejna część pierwszego rozdziału to umieszczenie teologii moralnej wobec wyzwań współczesności. Jest to więc ukazanie kontekstu teologicznomoralnych poszukiwań i dyskusji. Pierwszym z tych wspomnianych już wyzwań jest rozwój nauk o człowieku, ich wkład w teologię moralną, ale również niebezpieczeństwo związane z takimi zjawiskami jak: scjentyzm, fizycyzm, naturalizm, eklektyzm, pragmatyzm, nihilizm czy egzystencjalizm ateistyczny. Pośród innych opisanych tutaj zjawisk wymienione i opisane zostaną takie znaki czasu jak: sekularyzm, liberalizm, relatywizm, hedonizm czy postmodernizm.

Ostatni paragraf tej części pracy to zaprezentowanie sporu o człowieka. Sporu odwiecznego, który jednak ostatnimi czasy przyjął formę ostrą i stanowczą. Znowu będzie chodziło o ukazanie błędów w podejściu do człowieka, ale przede wszystkim wyprowadzenie pozytywnej alternatywy dla nich i dla wcześniej wymienionych trudnych zjawisk i błędnych ideologii. Taką próbą będzie koncepcja personalistyczna i jej integralna wizja człowieka jako osoby.

Omawiane w drugim rozdziale treści koncentrować się będą wokół czynu. W pierwszym paragrafie pojawią się terminologiczne uściślenia i rozróżnienia. Ukazana zostanie przy tym nierozzerwalna więź osoby i czynu a także takie pojęcia, jak transcendencja człowieka nad aktami czy samostanowienie. Biorąc pod

uwagę postulatory opisane we wcześniejszej części pracy, czyn ludzki zostanie wpisany w biblijny kontekst powołania i nowego życia w Chrystusie.

Ważny dla późniejszych rozważań jest też kolejny paragraf, opisujący elementy czynu ludzkiego. Ważny, gdyż jego celem będzie uściślenie podstawowych pojęć, odnoszących się do wolitywnego i intelektualnego aspektu czynu ludzkiego a także dyskusji dotyczącej prymatu rozumu bądź woli. Istotne okaże się tutaj odniesienie do nauk pozateologicznych, chociażby przy opisie i definiowaniu świadomości. Duża część tego paragrafu będzie się nawiązywała do wolności i jej rodzajów, będzie analizowała odróżnienie wolności działania od woli ludzkiej, ukazywała różnego rodzaju zafałszowania wolności czy zniewolenia nawet w imię wolności, by w końcu dotknąć tak ważnej dla tej pracy dyskusji dotyczącej determinizmu. O szczególnej wadze tego fragmentu pracy świadczyć może także zawarty w niej niezwykle ważny dylemat, dotyczący heteronomii i autonomii człowieka, jego odpowiedzialności i w końcu także współodpowiedzialności.

Ostatnia część drugiego rozdziału to opis źródeł moralności czynu, czyli przedmiotu, podmiotu i okoliczności. Najpierw wyjaśnione zostaną jednak bardziej podstawowe pojęcia, takie jak dobro moralne czy sama moralność, by później móc także mówić o celach działania ludzkiego oraz takich pojęciach, jak powinność czy słusność. Pośród zagadnień omawianych przy okazji źródeł moralności znajdzie się ważne zagadnienie czynów wewnętrznie złych, epikei, zasady o podwójnym skutku czy opcji fundamentalnej. Nie zabraknie tutaj także tak ważnych dla współczesnej teologii moralnej dyskusji związanej z proporcjonalizmem, konsekwencjonalizmem czy nieco później sytuacjonizmem. Paragraf ten będzie zawierał zarówno tradycyjne podziały, dotyczące chociażby intencji, podstawowe zasady związane z określeniem moralności czynu, ale także odniesienia do prawa karnego czy ciekawy opis rzadko branych pod uwagę okoliczności czynu, takich jak stres czy wpływ przyrody.

To, co wcześniej naszkicowano w dwóch pierwszych rozdziałach, stanowi podstawę dla właściwego opisu przeszkód czynu ludzkiego, zawartego w kolejnych dwóch częściach tej dysertacji. Najpierw omówione zostaną przeszkody aktualne a potem przeszkody habitualne.

Treści zawarte w trzecim rozdziale skupią się zatem wokół trzech zasadniczych przeszkód aktualnych, a mianowicie wokół analizy: ignorancji, przymusu i strachu oraz emocji. By lepiej zrozumieć znaczenie ignorancji, nieodzowne będą wyjaśnienia terminologiczne określające zakresy znaczeniowe takich pojęć jak błąd, niewiedza, nieświadomość czy nieuwaga. Poza ważnymi różniczeniami dotyczącymi nieświadomości znajdują się tutaj również interesujące opisy manipulacji, sugestii czy hipnozy, a także zagadnienie błędnych nawyków myślenia odróżnionych od błędnych opinii i uprzedzeń.

Drugą opisaną przeszkodę aktualną stanowić będzie przymus i złączony z nim strach. Ważne okaże się przypomnienie podstawowych zasad związanych z oceną przymusu dla jego wpływu na kwalifikację moralną czynu, ale także

zapowiadane już opisanie jako istotnej przeszkody opętania czy zniewolenia demonicznego. Interesujące okaże się również przypomnienie zagadnienia lęku i różnych jego rodzajów.

Bardzo trudnym, ze względu na niejednoznaczności terminologiczne, może się okazać paragraf dotyczący emocji w działaniu ludzkim. Wymienione zostaną więc emocje, uczucia, afekty, namiętności, wzruszenia, nastroje i wskazane różnice między nimi. Z pomocą w opisie tego zagadnienia przyjdą zapewne i psychologia, i prawo karne, a wraz z nim prawne postrzeganie afektu.

Ostatni rozdział niniejszej pracy zostanie, zgodnie z zapowiedzią, poświęcony przeszkodom habitualnym. Wprowadzeniem będzie paragraf dotyczący wrodzonych skłonności. W ramach tej części opisaną zostaną osiągnięcia i niebezpieczeństwa związane z genetyką i ich znaczenie dla działania ludzkiego. To tutaj swoje miejsce znajdzie również dyskusja dotycząca płciowości, a także tak ważna, okazuje się nawet ze względów politycznych, dyskusja dotycząca przyczyn homoseksualizmu czy dewiacji seksualnych. Podobnie szeroko zanalizowane zostanie kontrowersyjne zagadnienie, istotne w kontekście tematu niniejszej pracy, dotyczące tzw. genu agresji. Na końcu opisaną zostaną również uwarunkowania związane z temperamentem, charakterem i osobowością człowieka.

Ponieważ niektórzy powstawanie nałogów każą wiązać z wrodzonymi predyspozycjami, kolejną część pracy dotyczyć będzie właśnie nałogów, ich uwarunkowań i skutków moralnych. Paragraf ten będzie zawierał zarówno ogólne uściślenia pojęciowe, jak i bardziej szczegółowy opis poszczególnych nałogów. Najpierw więc znajdzie swoje miejsce wyjaśnienie pojęć i zakresów znaczeniowych dla nałogów, nawyków, wad i uzależnień, by później opisać ogólne ich przyczyny i poszczególne uzależnienia. W opisie konkretnych nałogów najpierw znajdą się te związane z substancjami, a więc alkoholizm, narkomania, lekomania i nikotynizm. Interesującą część będzie stanowił, jak już wspomniano, opis uzależnień czynnościowych, a pośród nich także tzw. nowe uzależnienia. Opisaną więc zostaną: pracoholizm, kompulsywne kupowanie, uzależnienia od jedzenia w różnej formie, hazard, erotomania czy ciekawe zagadnienie uzależnienia emocjonalnego oraz inne, związane z urządzeniami technicznymi. Ostatni passus tego paragrafu będzie w końcu dotyczył ważnego zjawiska współuzależnienia.

Ostatnia część, ostatni paragraf niniejszej rozprawy będzie skoncentrowany wokół zagadnienia chorób psychicznych. W tym celu najpierw zostaną wyjaśnione pojęcia, takie jak zdrowie i choroba, by móc także zmierzyć się z pojęciem normy i choroby psychicznej. Zanim wymienione zostaną poszczególne choroby, przywołane będą różne podstawowe objawy opisywane w psychiatrii, pośród których istotne miejsce zajmą omamy, halucynacje, urojenia czy natręctwa myślowe. Po dokonanych podziale opisaną zostaną w końcu między innymi choroby nerwicowe, schizofrenia, mania czy depresja, by wreszcie zanalizować także tzw. zaburzenia konwersyjne i zaburzenia osobowości.

**THE CONDITIONING OF HUMAN ACTION.
A MORAL THEOLOGICAL STUDY BASED ON POLISH
POST-VATICAN THEOLOGICAL
AND NON-THEOLOGICAL LITERATURE**

SUMMARY

Although the concept of human act is one of the most fundamental notions of ethics and moral theology it rarely includes in its description the achievements of modern studies on man.

Thus the purpose of the research presented here is, on one hand, showing the value of traditional decisions, and, on the other, setting definite moral rules, discussing more dynamic modern view of human act, comprised both in the achievements of exact science, as well as the new features of moral theology.

The material subject of the work is the human act itself and determining it conditioning. The formal subject, in turn, is showing how the conditioning and obstacles affect the moral evaluation of the act, the labelling it either an act of a man or a human act, and the way they affect the accountability. The formal subject of this work is, in a sense, also the shape of moral theology that would like to speak about man in a better and more adequate manner.

The questions asked in the work concern the extent of a description of man's complicated condition in the area of various conditionings of his act, as well as the provision of criteria that would be conclusive.

The answers have been sought in many sources. The key document is the encyclical *Veritatis splendor*. The viewpoints and inspirations of this encyclical constitute the essential point of reference for many of the presented issues and conclusions.

Much space in the work has been devoted to the data acquired from psychology, psychiatry, medicine and also criminal law.

The starting point for the considerations undertaken in this work is the presentation of the changes taking place inside moral theology, with the particular regard to the breakthrough conciliar view and the characteristics of the renewed moral theology, as well as the correctly understood going back to the biblical sources, that is, grasping the essence of Christian morality in its biblical rendition.

The work looks at moral theology and man both having to face the challenges of the present day. Namely, it looks at the necessity of using the humanities, but also at the pitfalls such as: scientism, physicism, naturalism, and nihilism as well as disturbing and dangerous phenomena and trends such as: hedonistic mentality, consummism, moral permissivism, relativism, secularism, and postmodernism.

This background shows the integrating role of theological anthropology as the foundation for an interdisciplinary dialogue that goes beyond reductionisms and determinisms on one hand, and, on the other, helps to concretize and deepen the psycho-social description.

Next, the controversy about man is presented where among the false concepts such as individualism and collectivism, and idealistic, materialistic, extreme spiritual approaches

or Singer's preferential utilitarianism the most important is the correct integral concept of man.

The second chapter is devoted to the human act itself, its elements, its definition as well as the sources of morality. Here the debate concerning determinism takes its place with the valid thesis that contrary to the point of view of determinism, although man is conditioned by biological, natural, psychological, social laws, nevertheless he is free and can be free despite various pressures.

Also the attempt to find a way between autonomy and heteronomy is important along with the question of conscience and the reference to streams criticised by the Church: proportionalism and consequentialism.

In the description of the elements of human act there are valuable differentiations concerning consciousness, that use the achievements of other humanities, and a discussion of the issue of accountability that comes from freedom, accountability shown as *accountability for*, but also as *accountability to*, first to oneself and then also to God.

The description of the sources of morality is a reminder of the fact that the human act obtains its first and essential morality, good or evil, from the moral subject. This description also brings up the issue of the human acts that are inherently evil, namely, they are in themselves, independently of circumstances, always a great wickedness with regard to the object.

In turn, while discussing intentions, the rightly understood fundamental option is described as a kind of global self-defining of man in relation to God who calls him to a radical response.

Apart from seven traditionally mentioned circumstances, the geophysical factors are shown, such as climate, a season of the year, as well as physio-psychological factors. Again, an important illustration has been the criminal law, especially in the aspect of decisions concerning homicide.

Another accomplishment of this work is placing among the circumstances a group described in psychology, consisting of stress and adaptation disorders. The particular attention should be turned to the survivor syndrome which is not only a situational circumstance, but which to a great extent determines one's identity. This concept that used to be applied to individuals that survived disasters and calamities, today describes persons whose very existence was endangered before birth or whose sense of existence was undermined.

An illustration of the influence of the situational factors on behaviour is the famous Stanford experiment of simulated imprisonment that allows for stating that the circumstances of an act certainly cannot be disregarded, though they should not be overestimated like in the case of situationism.

The research presented in the first two chapters allows for laying out the hindrances to human act. First, beside the terminological clarifications and the differentiations connected with unconsciousness, manipulation, suggestion, and an attempt to evaluate hypnosis are discussed.

The next section is devoted to the issues of compulsion and fear. The novelty here is certainly the inclusion of possession and enslavement in this description. It is enough to look at the signs of possession to see that it is evidently a form of compulsion, thus a hindrance to human act, nevertheless it appears to be hard to find an author who would list it as such.

The following section concerns affections and emotions in human action. Affections seem here as a particularly human experience in contrast to emotions that are more connected with biological needs. The importance of emotional factor in human action is confirmed by criminal law that takes it into account when placing the so-called emotionally motivated homicide in the range of the privileged kind of homicide.

The last chapter of the dissertation is devoted to habitual hindrances. The presentation of the results of Human Genome Project alone allows for assuming that genetic influence on man remains an influence and an input, but does not constitute a total programming, therefore singling out the genes for factors that determine human behaviour completely is a mistake and has to be taken as a form of reductionistic ideology.

Further, a very important discussion concerning the gender and sexuality of man is mentioned, a debate that quite frequently is used for ideological goals nowadays. Thus, this section brings up the notions of intersexuality for denoting the third sex that exists according to some, and of transexualism, as well as widely commented discussion on homosexualism and its causes.

The next part of the work concerns addictions. First the very concepts of addictions, habits, faults and dependences are explained, and further their causes and particular addictions are discussed. The descriptions of particular addictions concern the ones related to substances like alcoholism, drug addiction, prescribed drug abuse, nicotinism or coffee dependence. In the following section the achievements of psychology, psychopathology, and even psychiatry that are valuable in understanding the addiction mechanisms, especially those concerning the range of the so-called 'new addictions' are mentioned. Thus, gambling, compulsive shopping, food addiction, cell phone addiction, the Internet social contact addiction, computer erotomania, and emotional dependency are described. The last fragment of this section concerns the phenomenon of co-dependency.

The group mentioned last among the habitual conditionings is the one of mental illness. The definitions of mental health and illness lead to an extensive description of symptoms taken from the psychiatric literature. It is important to show their personalistic dimension so that according to anthropologic key one sees not only a case to be resolved, but a human being with his or her suffering and agony which are caused by the moments when he or she loses freedom or consciousness, and sometimes even his or her sense of identity.

The analysis of theologico-moral teaching and of the achievements of other humanities conducted in this way allows to present the issue that, perhaps, not every situation can be easily evaluated, but, for sure, it is possible to offer basic rules of evaluating and to help man in understanding himself so that he can attempt to embrace his freedom fully and to take responsibility. At the same time it is an indication how to go from the so-called 'third person theology' to the paradigm of the first person, as well as from the act to the doer.